

ΜΙΧΑΗΛ ΣΤΙΒΑΡΟΣ (1892-1912)

Με τη φλόγα και τον ενθουσιασμό των 20 του χρόνων κατατάγκει εθελοντής στον ελληνικό στρατό, μόλις κπρύχθηκε ο Α' Βαλκανικός Πόλεμος το 1912. Έσπευσε πρώτος, χωρίς να περιμένει τη συνέλευση των Κυπρίων φοιτητών, που είχαν τον ίδιο σκοπό. Είναι συγκεχυμένες οι πληροφορίες για το πότε ακριβώς σκοτώθηκε. Ένα μόνο είναι σίγουρο. Πολέμησε με αφθαστο πρωισμό και αυτοθυσία.

Του ΧΡΥΣΑΝΘΟΥ ΧΡΥΣΑΝΘΟΥ

Ασυγκράτητος εν μέσω βομβών

Hταν εποχές φτώχειας και ανέχειας, όταν γεννήθηκε ο Μιχαήλ Στιβαρός το 1892, μόλις 14 χρόνια ήστερα από τη λήξη της οδημανοκρατίας και την έναρξη της αγγλικής κατοχής. Ήταν γόνος του Μιχαήλ Στιβαρού και της Πηνελόπης Χατζηδεοδοστή. Πώς έγινε να έγει το ίδιο όνομα με τον πατέρα του, κάπι που δεν συνδιέται στην κυπριακή παράδοση; Διυτιγώς, τον είχε χάσει προτού γεννηθεί, γι' αυτό και του έδωσαν το ίδιο όνομα στη μνήμη του.

Ήταν δύσκολο να μεγαλώσει ένα παιδί ορφανεμένο από πατέ-

ρα, αλλά τουλάχιστον μπορούσε να υπερηφανεύεται για το γενεαλογικό του δέντρο. Ήταν συγγενής ιεραρχών, όπως οι μετέπειτα Αρχιεπίσκοποι Κύριλλος Β' και Μακάριος Β' Μυριανθέν.

Αφού τέλειωσε το Δημοτικό σχολείο στον Πεδουνά, ο Μιχαήλ Στιβαρός συνέχισε τις σπουδές του από το Ημιγυμνάσιο Λεμεσού, ακολούθως στο Παγκύπριο Γυμνάσιο, από το οποίο αποφοίτησε το 1911. Εκεί ήταν που γαλουχήθηκε περισσότερο με εδυνικά ιδεώδη, το πάδος για

την απελευθέρωση της πατρίδας. Δάσκαλός του ήταν ο Ανδρέας Θεομιτοκλέους και συμμαθήτες του οι Πέτρος Χατζηαργυρού, Χριστόδουλος Κυριακίδης, Σωτηράκης Μαρκίδης, Θεοχάρης Παπαδόπουλος, με τους οποίους δα συνέννονε αργότερα την τύχη του, κατά τον Α' Βαλκανικό Πόλεμο.

Ελάχιστοι ήταν εκείνοι που έπαιρναν το καράβι για να μεταβούν στην Αδηνά για να σπουδάσουν. Η εκπαίδευση στην Κύπρο ήταν ακόμη σε νηπιακά επίπεδα, λόγω της μακραίωνς δουλειάς. Ένας από εκείνους που τα κατάφεραν ήταν ο Μιχαήλ Στιβαρός. Γράφτηκε για να φοιτήσει στην Ιατρική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών.

Εδνική έξαρση

Οι εξελίξεις όμως αναπόφευκτα τον απέσπασαν από τις σπουδές τους. Ποιος μπορούσε να έχει το μιαλό του στα μαδήματα της βιολογίας, της ανατομίας, και της χρημάτων; Επικρατούσε εδνική έξαρση.

Στις 5 Οκτωβρίου 1912 άρχισε ο Α' Βαλκανικός πόλεμος. Η Ελλάδα είχε επίσημα κηρύξει τον πόλεμο κατά της Τουρκίας, επιδιώκοντας να απελευθερώσει τα βόρεια εδάφη της, την Ήπειρο και τη Μακεδονία, που παρέμεναν υπό κατοχή.

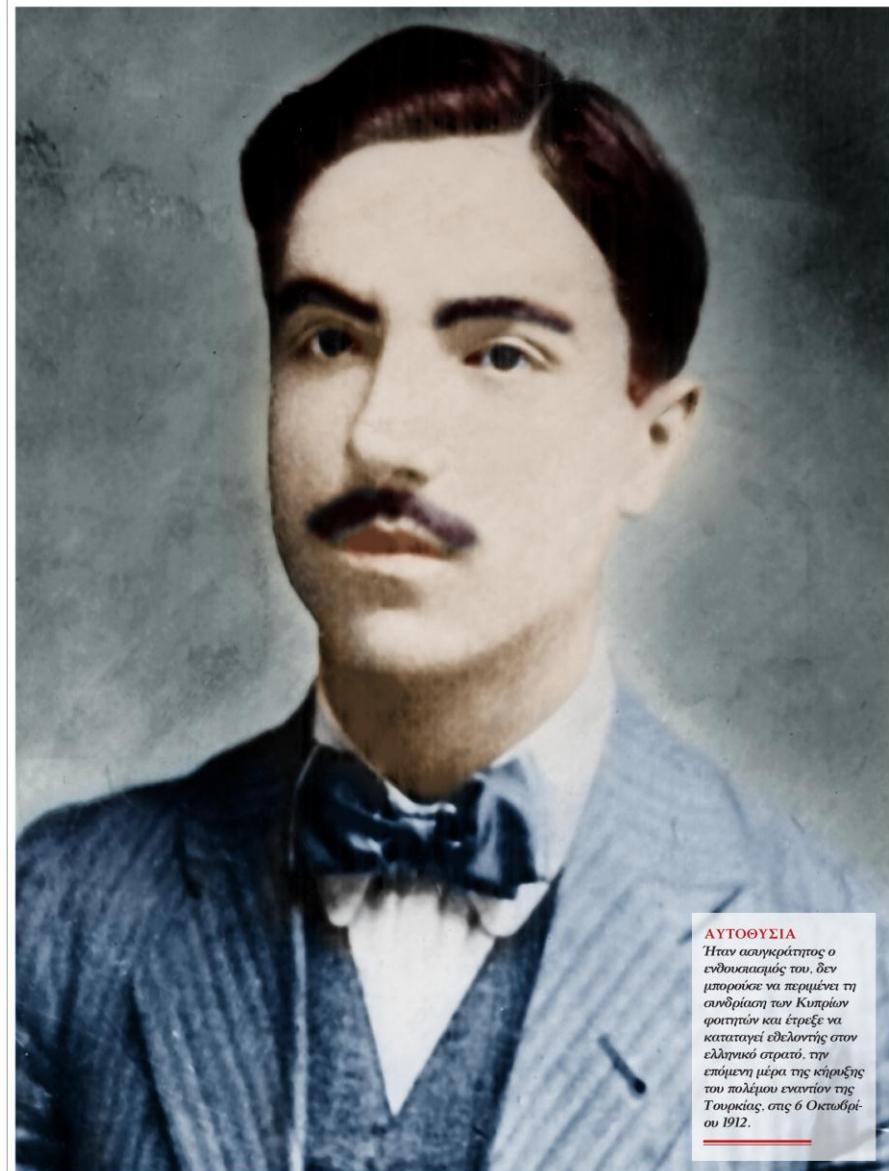
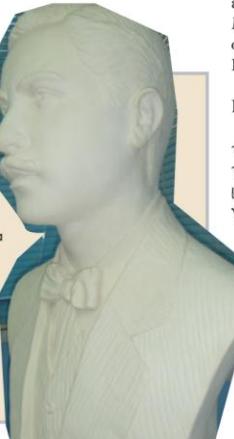
Τη μεδεπόμενη μέρα, 7 Οκτω-

Οικογένεια με περγαμινές

Δεν ήταν τυχαία η οικογένεια, από την οποία προέρχονταν ο Μιχαήλ Στιβαρός. Αποτελούσε κλάδο του γένους Παπακριστόδουλου Λεβέντη από τη Λεμεσό. Από το ίδιο γένος καπάγονταν ο μπρωτόλιμπος Κύριλλος Παπαδόπουλος, γνωστός με το υποκοριστικό Κυριλλάτος, μετέπειτα Αρχιεπίσκοπος Κύριλλος Β' (1910-1916), ο αρχιμανδρίτης Μακάριος Μυριανθέν, μετέπειτα μπρωτόλιμπος Κερύνειας και Αρχιεπίσκοπος Μακάριος Β' (1947-1950), εθελοντής από 1912-1913, οι αδελφοί Μυριανθένοι, οι οικογένειες του Ευέλθοντος Σχίζα και η οικογένεια Αναστάσιου Γ. Λεβέντη.

ΠΡΩΤΟΜΗ

Το πρότλασμα πρωτομής του Μιχαήλ Στιβαρού από τον γάλητη Γιώργο Μαυροχέτη.

ΑΥΤΟΦΥΣΙΑ

Ήταν ασυγκράτητος ο ενδυσιασμός του, δεν μπορούσε να περιμένει τη συνέδραση των Κυπρίων φοιτητών και έτρεξε να καταταγεί εδελωνής στον ελληνικό στρατό. την επόμενη μέρα της κήρυξης του πολέμου εναντίον της Τουρκίας, στις 5 Οκτωβρίου 1912.

“Οτι αισθάνομαι τας ημέρας αυτάς που έγινα στρατιώτης δεν το ηδάνωθη ποτέ. Αισθάνομαι ότι εδιπλασιάσθη το σώμα μου και η ψυχή μου. Είμαι ακούραστος μεδ' όλον τον βαρύν οπλισμόν.

βρίου 1912, γεμάτοι ενδουσιασμό οι Κύπριοι φοιτητές στην Αδήνα πραγματοποίησαν συνέλευση για το δέμα και δεν τους ήταν καθόλου δύσκολο να καταλήξουν σε απόφαση. Όλοι δῆλωσαν έτοιμους να καταταγούν στον ελληνικό στρατό για να πολεμήσουν: Σωτηράκης Μαρκίδης, Πέτρος Χατζηαργυρού, Χριστόδουλος Κυριακίδης, Σωτηράκης Μαρκίδης, Θεοχάρης Παπαδόπουλος.

Κάποιος όμως ήταν ήδη γραμμένος στους καταλόγους του ελληνικού στρατού, ως εδελνοντής. Πότε πρόλαβε: «Ετ των υπερβολικά ανυπομονούντων όπως φορίσωσι το ταχύτερον την τιμίαν στολήν του πολεμιστού είναι και το ωραίο παλληκάρι του Πεδουνά, ο Μιχαήλ Στιβαρός, ο οποίος μάλιστα δεν επερίμενε τον καταρτισμόν της φάλαγγος, αλλ' ενεγράψι την προτεραίαν της συνεδριάσεως», όπως ανέφερε σε ομιλία του στη Λεμεσό το 1915 ο Γάγκος Τορναρίτης, συμπολεμιστής του Μιχαήλ Στιβαρού στο μέτωπο.

Ντύθηκε λοιπόν τη στρατιωτική

στολή ο 20ετής νεαρός φοιτητής από τον Πεδουνά, πρώτος από τους πρώτους. Ο ενδουσιασμός του ήταν ασυγκράτητος. Περίμενε πώς και πώς να έρει η ώρα να βρεθεί στα χαρακώματα, να φωνάξει «άερά!», να συντρίψει τον εχδρό και να γίνει απελευθερωτής του υπόδουλου ελληνισμού, της Ηπείρου και της Μακεδονίας.

Πορεία στο μέτωπο

Τοποδετήθηκε στο Ιο τάγμα του Ανεξάρτητου Συντάγματος Κρήτης, μαζί με άλλους Κύπριους, τον Σωτηράκη Μαρκίδη, τον Πέτρο Χατζηαργυρού, τον Γάγκο Τορναρίτη, τον Χριστόδουλο Κυριακίδη κ.ά. Επιδείνευε απαραμίλλο ζήλο στην εκπαίδευση, ένας όπου ήδη τη πολυπόδητη ώρα.

Η μονάδα του αναχώρησε για το μέτωπο στις 23 Οκτωβρίου 1912. Ήδελε να μοιραστεί τον ενδουσιασμό του με αγαπημένα και σεβαστά του πρόσωπα. Πήρε χαρτί και πεννοφόρο και απτήνυνε επιστολή στον

ΣΥΜΜΑΘΗΤΕΣ

Σαρώδεις επηρεαζόμενοι από τον γυμναστήρχη τους. Ανδρέα Θεμιστοκλέους, στο μέσο με άσπρη γενεάδα, ήταν οι μαθητές της Ημιγυμνασίου της Λεμεσού. Εκείνος τους είχε εμφικούσε τα ειδήματα πατριωτισμού. Στη φωτογραφία οι απόφοιτοι του Ημιγυμνασίου Λεμεσού το 1910. Πέντε από αυτούς έπεισαν να καταταγούν εδελνοτές στον ελληνικό στρατό. Ο Μιχαήλ Στιβαρός, τρίτος από αριστερά, και ο Πέτρος Χατζηαργυρού, έκτος, σκοτώθηκαν στο Μπάζαν, ο Χριστόδουλος Κυριακίδης, εβδόμος, ο Σωτηράκης Μαρκίδης, οχδός, και ο Θεοχάρης Παπαδόπουλος, τελευταίος, επέτρεψαν παρασημοφορημένοι για την πρωκτή τους συμβολή στο μέτωπο.

Κλεόβουλο Μυριανδόπουλο, που εκτός από συγγενής του ήταν πριν δύο χρόνια και καθηγητής του στο Ημιγυμνάσιο της Λεμεσού:

«Ότι αισθάνομαι τας ημέρας αυτάς που έγινα στρατιώτης δεν το ηδάνωθη ποτέ. Αισθάνομαι ότι εδιπλασιάσθη το σώμα μου και η ψυχή μου. Είμαι ακούραστος μεδ' όλον τον βαρύν οπλισμόν. Η Κυπριακή φοιτητική ομάς, εστέ ζέβαιος ότι, δα τιμήσω και πατρίδα και γονείς και εκπαιδευτήρια, από τα οποία εδιδάχθημεν τον μέγα πατριωτισμόν. Δεν ξένω από πού πλέον δα σας γράψω».

Ο Μιχαήλ Στιβαρός πήρε μέρος στις μάχες Πεστών και Αετοφάρχης στην Ήπειρο. Χρειάζονταν αποτάλη δέληψη και ψυχή για σούσους βρίσκονταν στο μέτωπο: «Μας αντελήφθη όμως το πυροβολικό και ηρήσεις να μας βάλλῃ ευτόχως. Τροχιδή παιδιά εφόνασαν οι αξιωματικοί μας και αρχίσαμεν να τρέχουμεν προς ένα λόφον όπως προφυλαχθώμεν. Εφδασαμεν εκεί και επέδαμεν όλοι πρηγεις, ενώ αι οιδίες εσύριζον κατά δεκάδας από πάνω μας, την στιγμήν εκείνην βλέπομεν και άλλους στρατιώτας ερχόμενους τροχάδην προς τον λόφον. Ήτο η Φοιτητική Φάλαγξ των Κρητών. Οποία υπήρξε

ΦΟΙΤΗΤΕΣ

Οι φοιτητές της Φιλοσοφακής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών φωτογραφήθηκαν το 1910, μαζί με τον καθηγητή Ιστορίας, Σπυρίδωνα Λαζαρό. Ο δεύτερος από αριστερά στην πρώτη σειρά δεν είναι άλλος από τον Γάγκο Τορναρίτη, ο οποίος δρέθηκε στο μέτωπο του Μπαζανίου, μαζί με τον Μιχαήλ Στιβαρό.

η χαρά μου, όταν ανεγγύρισα μεταξύ αυτών τον Στιβαρόν, τον Μιτσιγγίδην, Γάγκον Τορναρίτην, Πέτρον και άλλους Κυπρίους. Στιβαρέ, Γάγκο, Νουζ, Θωμά, ηκούντο και κατερίλει ο ένας τον άλλον. Έχεις νερό; ηρότησα τον Στιβαρόν. Νομίζω πως έχω λίγο και μου έδωσε το παγούρι του και αφού ήταν μοι έδωσαν και τσιγάρο που είχα να καπνίσω προ 2 μηνών. Εμείναμεν δύλη την ημέραν από πίσω από εκείνο τον λόφον χωρίς να κινηδώνεμ και μόλις ενύκτωσε διετάχθημεν να προχωρήσωμεν ανατολικώς. Από τα πόδια μου έτρεχεν αίμα διότι με είχαν πληγώσει τα άρθρα, αλλά τι μπορούσα να κάμω. Έπρεπε να ακολουθήσουμε τον λόφον μου. Απεχωρέτησα τον Στιβαρόν και τους άλλους», έγραψε στο ημερολόγιό του ο Μιχαήλ Κεφαλάκης Γεωργιάδης –

Νουξ, κατά δύο χρόνια νεώτερος του Μιχαήλ Στιβαρού, επίσης μαθητής στο Ημιγυμνάσιο Λεμεσού.

Πολέμησε γενναία

Κατά τους επίσημους καταλόγους του Υπουργείου Στρατιωτικών, ο Μιχαήλ Στιβαρός σκοτώθηκε στο Μπαζάνι, στις 5 Δεκεμβρίου 1912, ωστόσο η μηρορημνία αυτή πρέπει να είναι λανδασμένη, σύμφωνα

ΣΤΑ ΧΑΡΑΚΩΜΑΤΑ

Ο Γάγκος Τορναρίτης, συμμαθητής και συμπολεμιστής του Μιχαήλ Στιβαρού, έδωσε σημαντικές πληροφορίες για τη δράση του στο μέτωπο. Βρέθηκαν μαζί στα ίδια χαρακώματα.

ΣΥΜΠΟΛΕΜΙΣΤΗΣ

Σκοτώθηκε και αυτός στη μάχη του Μπαζανίου, όπως και ο Μιχαήλ Στιβαρός. Είναι ο Πέτρος Χατζηαργυρού από την Ίννα της Πάρου, φοιτητής τότε της Φιλοκαθητικής Σχολής.

“Εφδάσαμεν εκεί και επέσαμεν όλοι πρηνείς, ενώ αι οβίδες εσύριξαν κατά δεκάδας από πάνω μας. την στιγμήν εκείνην βλέπομεν και άλλους στρατιώτας ερχομένους τροχάδην προς τον λόφον.”

με τον πανεπιστημιακό ερευνητή, Πέτρο Παπαπολύδη. Ο Γάιος Τορναρίτης δεν αναφέρει το δάνατο του Μιχαήλ Στιβαρού στο ημερόλογό του, στο οποίο κατέγραψε τις μάχες μέχρι τις 9 Δεκεμβρίου 1912.

Και δεν μπορούσε να μη αναφέρει σε ένα τέτοιο γεγονός, στον χαρό του φίλου και συμμαθητή του, με τον οποίο βρέθηκαν δίπλα-δίπλα, στα ίδια χαρακόματα, κινδύνευαν από τις ίδιες οβίδες και σφαίρες.

Εξάλλου, ο Γεώργιος Παπαηλιά-

κις, Κρητικός λοχίας του φοιτητικού λόχου, στον οποίο ανήκαν και οι Κύπριοι φοιτητές – εδελνότες στρατιώτες, αναφέρει ότι ο Μιχαήλ Στιβαρός σκοτώθηκε στο Μπιζάνι επτά μέρες αργότερα, στις 16 Δεκεμβρίου 1912.

Είναι δύσκολο σήμερα να διαλευκανθεί η ημερομηνία δανάτου του Μιχαήλ Στιβαρού. Πάντως, για μεγάλο χρονικό διάστημα οι συγγενεῖς και οι φίλοι του στην Κύπρο περίμεναν να γυρίσει. Δεν είχαν καμία ασφαλή πληροφορία για την τύχη του. Τον δευτούσαν αγνοούμενο...

Τέλος αξίζει να σημειωθεί η ιδιαί-

ΗΤΑΝ ΑΓΝΟΟΥΜΕΝΟΣ

Για αρκετό καιρό η οικογένειά του δεν είχε πληροφορίες για την τύχη του και τον περίμενε να γυρίσει. Τον δευτούσαν αγνοούμενο... Στη φωτογραφία η αδελφή του Μιχαήλ Στιβαρού. Χριστούλα Κούλλουρη με τον σιδηρό της. Μιχαήλ Κούλλουρη.

ΦΥΛΑΚΑΣ ΤΗΣ ΜΝΗΜΗΣ

Ο Γεώργιος Στιβαρός, εγγονός της Χριστάλλας Κούλλουρη, μπροστά από πορτρέτο του πρόγονου του, που έποιε προκά μαχόμενος στο Μπιζάνι. Φιλάσσει με δρυσκευτική ευλάβεια τη μνήμη του.

Πηγές

- ♦ «Κήρυξ», 5.8.1916.
- ♦ **Κοκκινόφατς, Κ.** (1993) Ο αιγαινότης των Βαλκανικών Πολέμων Μιχάλης Στιβαρός, 1892-1912, περ. «Ο Λόγος – Ραδιοτηλέφωνα», τ. 15, 9.5.1993.
- ♦ **Κουδουνάρης, Α.** (2010) Βιογραφικόν Λεξικόν Κύπρου, 1800-1920, Λευκωσία.
- ♦ **Παπαπολύδης, Π.** (1997) Η Κύπρος και οι Βαλκανικοί Πόλεμοι, Αθήνα.
- ♦ **Παπαπολύδης, Π.** (1999) Υπόδοσιοι Εκευθεωταί Αδελφών Αιγαίων, Αθήνα.
- ♦ **Πιλαβάκης, Κ.** (1977) Η Λεμεσός σ' άλλους καιρούς, Λεμεσός.

* Ευχαριστούμε θερμά τον εγγονό του Μιχαήλ Στιβαρού, Γεώργιο Στιβαρό, τον Νάσο Κτωρίδη, τον Γάνουν Οργανού και τον αναπληρωτή καθηγητή του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Κύπρου, Πέτρο Παπαπολύδη, για τη σημαντική βοήθεια που μας προσέφεραν στην επομένως του παρόντος αφερέματος.

Με την πάροδο του χρόνου έχαστηκε. Πολλοί σήμερα δεν γνωρίζουν ποιος ήταν ο Μιχαήλ Στιβαρός, το όνομα του οποίου είναι χαραγμένο στη στήλη των πεσόντων μαδητών

προς το μέτωπο. Με την σήμερα δεν γνωρίζουν ποιος ήταν ο Μιχαήλ Στιβαρός, το όνομα του οποίου είναι χαραγμένο στη στήλη των πεσόντων μαδητών

ΜΝΗΜΕΙΟ

Με πολλούς εμβολιασμούς ανεγέρθη το μνημείο για τον Μιχαήλ Στιβαρό στον Πεδουλά, διπλά από την εκκλησία του Τιμίου Σταυρού της Φθικιάς. Οι κατασκευές δυμάσιους της βουνοκορφές, στις οποίες οι Κύπριοι εδέλωντες εδουσαν προκες μάχες.

του Ημιγιγναναίου Λεμεσού (η οποία δρίσκεται σήμερα στην αυλή του Λαϊκού Τμήματος Γυμνασίου), στη στήλη των πεσόντων μαδητών του Παγκυπρίου Γυμνασίου στη Λευκωσία, αλλά και στη στήλη πεσόντων φοιτητών του Πανεπιστημίου Αθηνών.

Μια επέτειος όμως είναι πάντοτε

καλή αφορμή για να αποτιθεί φόρος τιμής στη μνήμη ενός ήρωα. Ενόσω πλησιάζει η επέτειος για τα 100 χρόνια από τη θυσία του Μιχαήλ Στιβαρού, ανεγέρθη περίτεχνο μνημείο στη γενέτειρά του, τον Πεδουλά, φάρος φωτεινός, υπόδειγμα για τις νεότερες γενεές. ■

Ατενίζει την Ελλάδα

Με τη συμπλήρωση σκεδόν 100 χρόνων από τη θυσία του, ανεγέρθηκε μνημείο για τον Μιχαήλ Στιβαρό στη γενέτειρά του, τον Πεδουλά, με πρωτοβουλία του Ιδρύματος Κτωρίδη. Βρίσκεται στην κορυφή του βουνού, διπλά από τον Μεγαλόσταυρο της Εκκλησίας του Τιμίου Σταυρού της Φθικιάς. Η ορειχάλκινη προσωπή του ήρωα, φιλοτεκνημένη από τον γλύπτη Γιώργιο Μαυρογένε, τοποθετήθηκε σε σημικυνδρική κατασκευή, που παραπέμπει στην αυθίδα του ιερού βήματος στον παρακείμενο ναό. Είναι στραμμένη προς τα δυτικά, ώστε να ατενίζει την Ελλάδα, για την οποία θυσίστε τη ζωή του. Δίπλα του αναδύνεται από τη γη κατασκευές που θυμίζουν τις βουνοκορφές της Ήπειρου, στο Σαραντάπορο, το Μπιζάνι και άλλους, όπου ο Μιχαήλ Στιβαρός και άλλοι Κύπριοι εθελοντές έδωσαν αιματηρές μάχες για την απελευθέρωση ελληνικών εδαφών. Οι κατασκευές είναι επενδυμένες με χαλκό, το παραδοσιακό μέταλλο της Κύπρου, για να συμβολίζει τη συμμετοχή των Κύπριων στους Βαλκανικούς πολέμους. Τον σχεδιασμό και την τοποτεχνητική ανέλαβε ο Γιάννος Ορφανού.

Το μνημείο είναι χωροθετημένο δίπλα από δύο κυπαρίσια, τα οποία φυτεύτηκαν στη μνήμη των δύο αγνοούμενών του Πεδουλά, που κάθηκαν κατά την τουρκική εισβολή του 1974.